

Beneš, Bohuslav

Petr Grigorjevič Bogatyrev zemřel

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1972, vol. 21, iss. D19, pp. 181-183

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107532>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vážně s tematikou hymnologickou, prací zapojených do plánu velkého díla *Hymnorum thesaurus Bohemicus*, o němž programovou stať napsal do časopisu Cyril r. 1948. V Brně také Škarka napsal doslov k posmrtně vydané knize Jana Vilíkovaého *Pisemnictví českého středověku* (1948) a několik nekrologů na tohoto svého předchůdce.

Aspoň připomínky si zasluhují některé zvláště významné práce Škarkovy, vzniklé po definitivním odchodu z Brna: rozbor *Života svaté Kateřiny a českých středověkých legend* (1959), účast na I. svazku *Dějiny české literatury* (1959) kapitolou o dočasném vítězství latiny v literárním životě a o prvních stopách literárního užití češtiny i monografickými portréty Kosmy, Blahoslava a Komenského, edice tři písňových souborů Adama Michny z Otradovic (1968), kniha *Fridrich Bridel nový a neznámý* (1969) a zejména mnohé práce kmenologické, srov. např. edice — zpravidla s průvodními studiemi — O pozici české, *Labyrintu světa, Clamores Eliae, Ad Bohemiam, Dvoji poselství k českému národu* aj.

Nad neukončeným Škarkovým vědeckým dílem si dnes uvědomujeme, jak nesnadné bude najít pokračovatele v těch oblastech jeho bádání, které vykristalizovaly už za jeho působení v Brně. Nesnadné ne tolik proto, že literární medievalista a vůbec badatel na rozloze devíti století zraje podstatně déle než v jiných oborech, ale především proto, že vedle odborných kvalit by měl mít i vysoké kvality morální. Z toho důvodu bude vzpomínka na profesora Škarku ještě dlouho velmi bolestná.

Milan Kopecký

PETR GRIGORJEVIČ BOGATYREV ZEMŘEL

Profesor moskevské Lomonosovovy university, čestný doktor Karlovy university a Komenského university, důvěrný přítel řady vynikajících vědeckých a literárních pracovníků z celého světa — to byl Petr Grigorjevič Bogatyrev, vědec, který velkou část svého života (1921—1939) věnoval studijnímu a pracovnímu pobytu v Československu, ať již v Praze či Bratislavě, kde se i habilitoval.

Bogatyrevova vědecká činnost je nerozlučně spjata s jeho životními osudy. Jako student začal sbírat folklór daleko od svého rodiště (narodil se 29. ledna 1893 v Saratově) a již ve svých třinácti letech publikoval první zprávy o folkloristickém terénním výzkumu v tehdejší Archangelské gubernii. Po příjezdu do Československa rozvinul Bogatyrev bohatou odbornou činnost, která probíhala v podstatě současně v oblasti filologie, literární vědy, teatologie a národopisu. Brzy publikoval srovnávací práci *Českij kukol'nyj i ruskij narodnyj teatr* (spolu s Romanem Jakobsonem, Berlin—Peterburg 1923), v níž si kromě obecného výkladu o formách loutkového divadla u západních a východních Slovanů všiml i metodiky sběru těchto materiálů. V téže roce vyšla také společná bibliografická práce Bogatyrevova a Jakobsonova *Slavjanskaja filologija za gody vojny i revoljucii* (Berlin 1923).

V následujících letech se Petr Bogatyrev věnoval intenzivnímu sběru lidové slovesnosti a zvykosloví na bývalé Podkarpatské Rusi. Některé metodologické závěry přednesl na I. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze r. 1924. Bogatyrev publikoval řadu recenzí a drobných studií s nejrůznější tematikou v časopise *Central'naja Jevropa* (Praha 1927—1938), měl aktivní styky s listem *Prager Presse*, *Národopisným věstníkem československým*, s časopisem *Le Monde slave*, s Českým lidem aj. Občas publikoval i v časopise *Sovetskaja etnografija*. Vědeckým výsledkem tohoto období byla kniha *Actes magiques, rites et croyances en Russie Subcarpathique* (Paris 1929), v níž Bogatyrev dávno před Lévi-Straussem aplikoval funkcionalistický strukturalismus saussurovského typu na etnografické jevy. Ve stejném roce vyšla slavná studie *Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens* (poprvé ve sborníku Schrijnenovi, Nijmegen—Utrecht 1929), která od té doby byla přeložena do italštiny, maďarštiny a charvatštiny a byla několikrát znovu vydána v originále. Bogatyrev s Jakobsonem zde srovnávají podstatu literární a folklórní umělecké tvorby a jako jedni z prvních stanovují základní znaky lidové slovesnosti v moderním pojetí.

Na přelomu třicátých let se Bogatyrev v souvislosti se stabilizujícím se způsobem života v Praze zabýval edicí *Zeyerovy a Rehořovy korespondence* a pokračoval ve zkoumání archivu Národního divadla, kde sbíral doklady o česko-ruských kulturních stycích. Toto období je poznamenáno silným zájmem o řešení základních teoretických otázek. A tak vznikla čtyřstránková, avšak obsahem průkopnická studie *K problematike razmeževanija fol'kloristiki i literaturovedenija* (spolu s Romanem Jakobsonem, Kraków 1931), v níž se autoři poprvé zamýšlejí nad specifickou folkloristické a literárněvědné textologie a osobitých postupů při studiu lidové slovesnosti. V r. 1933 objevila se materiálově a teoreticky podlo-

žená srovnávací práce o občůzkových koledních hrách pod názvem „*Polaznik*“ u jižnych *Slavjan, Madjar, Slovakov, Poljakov i Ukrajincev*, na niž se Bogatyrev habilitoval.

K literárněhistorickým pracím Petra Bogatyreva patří kromě edice Zeyerovy korespondence také řada studií o L. N. Tolstém, v nichž využívá zápisků dr. Alberta Škarvana, dále otisk dopisu R. M. Rilkeho Svatopluku Čechovi, studie o slovenských písniích v Puškinově tvorbě, několik článků o Srezněvském v Čechách a na Slovensku, edice korespondence Hankovy a Radlinského, Erbenových a Stúrových dopisů Srezněvskému a pražská korespondence Iva Vojnoviče. Současně Bogatyrev nezapomíná na svoje funkčně-strukturalistické východisko ke zkoumání lidové písně a kroje. Po řadě přípravných studií vydává knihu *Funkce kroja na Moravskom Slovensku* (Turč. sv. Martin 1937, anglický překlad r. 1971).

Koncem třicátých let se Bogatyrev plně soustřeďuje na lidové a pololidové divadlo včetně loutkového. Je to současně období intenzivní spolupráce s E. F. Burianem, která kladně ovlivnila názory obou pracovníků zvláště na pololidovou tvorbu 18. století. Bogatyrev navázal na své starší práce teatrologické a z oboru filmové vědy, jimiž se kdysi uvedl do českého vědeckého života, a po ověření teoretického východiska vydává dílo *Lidové divadlo české a slovenské* (Praha 1940). Nešlo jenom o edici textů, kterou již dříve uveřejnila řada autorů (např. Julius Feifalik), nýbrž navíc o pronikavou studii o souboru estetických a mimoestetických funkcí lidového divadla — dnes přesněji nazývaného pololidové. Tuto tvorbu sleduje Bogatyrev v souvislosti se zvykoslovím i jako samostatný umělecký tvar.

Léta 1939—1957 byla nejsložitějším obdobím v životě profesora Bogatyreva. Po získání doktorátu věd na moskevské universitě, kde mu oponoval mj. i Zdeněk Nejedlý, sdílel osudy university, která se postupně stěhovala do Sverdlovka a Ašchabádu. I zde publikoval Bogatyrev základní texty svých přednášek ze slovanského folklóru a postupně přecházel k samostatnému vydávání nebo redigování i řady dalších vývozkosloveských učebnic a textů, k nimž patří zvláště *Programma po kursu „Russkij fol'klor“ dlja fakul'tetov russkogo jazyka i literatury pedagogičeskich institutov* (Moskva, Kyjev, Kišinev, Jerevan 1948—1949), *Programma po slavjanskomu fol'kloru* (Moskva, 1952), *Russkoje narodnoje poetičeskoje tvorčestvo* (red., Moskva 1956 a 1958), *Epos slavjanskich narodov* (Moskva 1959), *Russkoje narodnoje tvorčestvo* (Moskva 1966) a *Russkoje narodnoje poetičeskoje tvorčestvo* (Moskva 1971). Jinak se v té době zabýval recenzováním, bibliografickou prací a edicemi dopisů Petra Velikého.

Publikační činnost rozvinul Bogatyrev zvláště od r. 1958, který znamenal nástup do — bohužel posledního — bohatého tvůrčího období. Opouští voroněžskou universitu, kde v letech 1952—1958 založil katedru slavistiky a tím vlastně nový obor, do té doby zde nepřednášený, a věnuje se intenzivnímu studiu formových zvláštností lidové slovesnosti. Z významnějších prací sem patří *Formula nevozmožnogo v slavjanskom fol'kloru* (Moskva 1962), *Dobavočnyje glasnyje v narodnoj pesne i ich funkcii* (Moskva 1963), *Tradicija i improvizacija v narodnom tvorčestve* (Moskva 1964), *Improvizacija i normy chudožestvennych prijomov na materiale povestej XVIII v., nadpisej na lubočnych kartinkach, skazok i pesen o Jereme i Fome* (The Hague—Paris 1967), *Funkcii lejtmotivov v russkoj byline* (Warszawa 1968). Další velkou oblastí zájmu posledních třinácti let Bogatyrevovy tvůrčí činnosti je srovnávací studium slovanské folklórní epiky, zvláště ve spise *Nekotoryje zadači sravnitel'nogo izučenija eposa slavjanskich narodov* (Moskva 1958) a v zajímavé komparatistické knize *Slovackije epičeskie rasskazy i liroepičeskie pesni („Zvojničij cikl“)*, která vyšla v Moskvě r. 1963. V posledních pěti letech se Bogatyrev vrací k prohloubenému studiu sémantiky a její nejnovější poznatky (Hjelmslev...) aplikuje na lidovou a pololidovou tvorbu; sem patří materiálové i teoreticky závažná práce *Vykriki raznosčikov i brodjačičev remeslennikov — znaki reklamy* (Moskva 1962, německy Berlin 1965), dále *Chudožestvennyje sredstva v jumorističeskom jarmaročnom fol'kloru* (Moskva 1968) a *Semantika i funkcion sel'skogo etiketa* (Tartu 1970).

K základním rysům práce Petra Bogatyreva patří odvaha stále znova procházet sebrány materiálem, podrobovat jej dalšímu a dalšímu zkoumání z nových hledisek; tento rys trvalého sebekritického zájmu a živá reakce na všechny vnější podněty metodologického charakteru byly pro něj příznačné až do poslední doby. Při všesměrné práci pomáhala Petru Grigorjevičovi jeho paní Tamara Juljevna, v níž měl nejen životní oporu, nýbrž i aktivní spolupracovnici a bibliografku. Často jej doprovázela i při zahraničních pobytech na různých symposiích a sjezdech a s jemným společenským taktem i rozsáhlou jazykovou erudiicí zprostředkovávala setkání s vědci řady zemí. Právem jí náleží dík a nejvyšší uznání za aktivní spolupráci s Petrem Bogatyrevem.

Bogatyrevovo dílo i význam bychom neobsáhli v úplnosti, kdybychom se nezmínili o jeho editní a překladatelské činnosti, již zpřístupňoval sovětskému čtenáři českou litera-

туру. Začal bravurním překladem Švejka, jímž se tato kniha dostala do povědomí čtenářské obce nejen ruské, nýbrž jejím prostřednictvím i jinojazyčně (jen v SSSR vyšlo přes patnáct různých edicí Švejka od r. 1929), pokračoval přes překlady nebo redakce výborů z Erbena, Jiráska a Tyla až k souboru slovanských a slovanských pohádek. České a slovenské literatuře věnoval Bogatyrev také bibliografický přehled, stejně tak dílu Jaroslava Haška. Neustálý zájem projevoval Bogatyrev o styky českých a slovenských spisovatelů i kulturních pracovníků s ruským prostředím a o vlivy české v ruských dílech (*Puškin u zapadnyh i južnyh Slavjan*, Voroněž 1958).

Rada vědeckých plánů Petra Grigorjeviče Bogatyreva se již uskutečnila. Zemřel v Moskvě 18. srpna 1971. Zůstal však jeho příklad neutuchajícího pracovního úsilí, odvahy vždy znovu promýšlet již zdánlivě vyřešené problémy a nacházet řešení v kombinaci různých metodologických přístupů i v kombinaci výsledků různých vědních oborů. Tím se Bogatyrevovi zdařilo získat komplexní obraz o řadě jevů jak v synchronickém, tak v genetickém pohledu a dále rozvíjet odkaz předních vědců ruské i české literární historie, teatrologie a etnografie. Jeho práce bude dále, jak zdůraznily ve svém nekrologu sekretariát moskevské organizace Svazu spisovatelů a vědecká rada filosofické fakulty Lomonosovovy university, pokračovat v činnosti jeho žáků.

Bohuslav Beneš

ALOIS SIVEK ODEŠEL

Dne 12. října přišla z Havířova smutná zpráva, že v tamní nemocnici zemřel po ročním utrpení dr. Alois Sivek, CSc., mimoř. profesor české literatury na pedagogické fakultě v Ostravě.

Sivek pocházel z Těšínska — narodil se 10. února 1920 v Dolní Suché (okres Karviná). Vzešel z hornické rodiny. Obojí tato skutečnost do značné míry určila směr jeho budoucí mnohostranné činnosti. Roku 1938 maturoval na reformním reálném gymnasiu v Českém Těšíně a zapsal se na filosofickou fakultu v Brně (obor: čeština — němčina). Okupace přerušila jeho studium a donutila ho, aby pracoval jako úředník v Olomouci a v Ostravě. Ihned po osvobození vrátil se Sivek do Brna, kde studium r. 1946 dokončil. Doktorátu dosáhl r. 1950.

Od r. 1946 věnoval se Alois Sivek pedagogické práci na různých typech škol: v letech 1946—1950 jako učitel na gymnasiu v Českém Těšíně; téměř dvě léta (do února 1952) působil jako lektor českého jazyka a literatury na universitě v Poznani. Po krátké epizodě na vyšší průmyslové škole v Karvině přešel do Orlové na pedagogické gymnasium pro národní školy, jež pak rok vedl jako ředitel. 1. října 1953 nastoupil jako asistent na vyšší pedagogickou školu do Opavy, kde se postupem doby stal vedoucím katedry slovanské filologie, proděkanem a docentem české literatury. V letech 1958—1961 působil jako docent a vedoucí katedry českého jazyka a literatury na filosofické fakultě Palackého university v Olomouci; zde zastával také funkci proděkana. Od r. 1961 učil Sivek na pedagogické fakultě v Ostravě. R. 1968 byl jmenován mimořádným profesorem a po šest let (1964—1970) řídil tuto školu jako děkan.

Sivek byl šťastně disponován pro práci pedagogickou. Měl pozorný, vpravdě humánní přístup k lidem, dovedl se ponořit do psychy studentů, spojoval laskavost s náročností, pedagogické umění s vědeckou erudiicí. Své organizační schopnosti uplatnil při vytváření vysokého pedagogického školství na Ostravsku.

Vědeckou činnost Aloise Sivka rozhodujícím způsobem v Brně ovlivnil jeho učitel prof. Frank Wollman, literární vědec a divadelní vědec širokého záběru (zejména v kultuře slovanských národů) i znalec lidové slovesnosti. Jako folklorista přihlásil se Sivek k Wollmanovi studií *Některé slezské varianty látky o spícím vojsku* (ve sborníku Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, 1958). K nejvýznamnějším Sivkovým statím z oblasti folkloristiky patří tyto: *Motiv pokladů v krajové literatuře a v ústních tradicích slezského lidu* (Slezský sborník, 1948), *Pověst o černé kněžně v literatuře a v ústních tradicích slezského lidu* (Slezský sborník, 1955), *Na okraj slezské lidové pověsti o vojscích čantorijských* (Katalog Výstavy Těšínska, 1955), *K některým otázkám třidnosti ústní slovesnosti* (Václavkova Olomouc 1960). Zvláštní pozornost věnoval Sivek problematice zbojnické, jak se reflektovala v lidové slovesnosti, v literatuře a v umění. Po statích *K otázce některých osobních vlastností zbojnického hrdiny* (Slezský sborník, 1956) a *Zbojnické tradice ve slezské oblasti* (Radostná země, 1956) vyvrcholilo tu jeho bádání dvěma knihami o slezském zbojníku Ondrášovi: *Ondráš z Janovic*